

“MENEJMENT” FANINI O’QITISHDA FORSAYT TEXNOLOGIYADAN
FOYDALANISH METODIKASI

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.033>

Raximova Dilrabo Oktyabrovna,

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti “Biznes va innovatsion menejment” kafedrası
assistenti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Maqolada ilg’or va innovatsion ta’lim texnologiyasi sifatida forsayt texnologiyaning mazmuni bayon etilib, ushbu texnologiyadan bo’lajak menejerlar tayyorlashda mutaxassislik fanlarini o’qitishdagi ahamiyati va zaruriyati asoslangan. Forsayt kompetentlikni shakllantirish muammolari bo’yicha xorijiy olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlarining tahlili bayon etilgan. O’quv mashg’ulotlarida forsayt metodlaridan foydalanish metodikasi ishlab chiqilib undan foydalanish bo’yicha tavsiyalar keltirilgan.

Tayanch so’z va iboralar: innovatsiya, ilg’or texnologiya, menejer, imidj, forsayt, metod, forsayt kompetentlik, metodika.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ФОРСАЙТ В ОБУЧЕНИИ
ПРЕДМЕТА «МЕНЕДЖМЕНТ»

Рахимова Дилрабо Октябровна,

ассистент кафедры «Бизнес и инновационный менеджмент», Каршинский
инженерно –экономический институт

Аннотация. В статье раскрывается содержание технологии форсайт как передовой и инновационной образовательной технологии, обоснована важности и необходимости применение данной технологии при подготовки будущих менеджеров, Описан анализ исследований проведенных зарубежными учеными по проблемам формирования форсайт-компетентности. Разработана методика использования методов форсайта в обучении и даны рекомендации по ее использованию.

Ключевые слова и понятия: инновации, передовые технологии, менеджер, имидж, форсайт, метод, форсайт-компетентность, методология.

METHODOLOGY OF USING FORESIGHT TECHNOLOGY IN TEACHING THE
SUBJECT «MANAGEMENT»

Raximova Dilrabo Oktyabrovna,

assistant of the Department «Business and Innovation Management», Karshi Engineering
and Economic Institute of Innovation

Abstract: The article focuses on the content of foresight technology as an advanced and innovative educational technology, substantiates the importance and necessity of using this technology in the preparation of future managers, describes the analysis of studies conducted by foreign scientists on the problems of foresight competence formation. A technique for using foresight methods in teaching has been developed and recommendations for its use have been given.

Keywords and concepts: innovations, advanced technologies, manager, image, foresight, method, foresight competence, methodology.

Kirish. Ta’lim sifatini oshirishning asosiy yo’nalishlaridan biri, kelajakda fan va texnologiyalarning rivojlanishini bashoratlagan holda ta’limning uzoq muddatli kelajak strategiyasini to’g’ri shakllantirishdan iborat [8]. Chunki, dunyo ko’z oldimizda misli ko’rilmagan shiddat bilan rivojlanmoqda. Hozirgi globallashuv davrida mutaxassislar tayyorlashning innovatsion yo’llarini izlash, U.D. Ehlers fikriga ko’ra jahonda ko’pgina universitetlar uchun eng muhim va global trend hisoblanadi [9]. Foresight in Learning (forsaytdan ta’limda foydalanish) muhim zamonaviy jahon trendlari biri hisoblanadi. Oliy ta’lim tizimida forsayt texnologiyalaridan foydalanish innovatsion, ilg’or ta’lim texnologiyalaridan biridir. Ilg’or ta’lim

texnologiyalari tushunchasini birinchi bo'lib fanga rus filosof akademigi Arkadiy Dmitriyevich Ursul kiritgan va u ilg'or ta'lim texnologiyalarini millatni intellektual potensialini ko'tarish strategiyasida prinsipial va konstruktiv muhim g'oya sifatida qaraydi. Ilg'or ta'lim texnologiyasi konsepsiyasi oliy ta'lim muassasasini bitiruvchisining bitirgandan keyingi kasbiy muhitda kelajakga prinsipial yondoshishini o'z ichiga oladi [1]. Ilg'or ta'lim tizimida o'quv jarayonining ma'lum qismi yangi fundamental bilimlar, jarayonlar va texnologiyalarni o'rganishga ajratiladi.

Bitiruvchida ilmiy-ijodiy fikrlash, loyihaviy faoliyatga [4] yo'naltirilgan kompetentliklar shakllanishi zarur. Buning uchun ma'ruzalar an'anaviy ma'ruzalardan faol zamonaviy ma'ruzalar [5] shaklida fan bo'yicha mustaqil ta'lim raqamli texnologiyalar asosida elektron ta'lim resurslaridan [6] keng foydalangan holda tashkil etilishi zarur.

AQShda faoliyat yuritayotgan Foresight Education tashkilotining asosiy maqsadi ta'lim bo'yicha farsayt metodologiyasini dunyo bo'yicha targ'ibot va tadbir etishni tashkil etishdan iborat. Ushbu tashkilot mutaxassisleri tomonidan Chexiya, AQSh, Niderlandiya, Xitoy, Bolgariya, Latviya kabi davlatlarida geografiya, biologiya, lingvistik, tarix, fizika, kimyo fanlari yo'nalishlari bo'yicha o'qituvchilar va talabalarga farsayt metodologiyasi bo'yicha o'quv kurslari, treninglar hamda seminarlar tashkil etilgan. Foresight Education portalining mualliflari va yaratuvchilari pedagogik jarayonda farsayt ta'limning dolzarbligini bayon etib, bu orqali ta'lim tizimida butunlay yangi sifat darajasiga chiqish mumkinligini qayd etishadi. Farsayt orqali bo'lajak mutaxassislar tezkor rivojlanish davrida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar va noaniqliklar, nostandart vaziyatlarda yuzaga kelayotgan hodisalarning rivojlanishini oldindan ko'ra bilish, bashoratlash hamda ularning yechimlari bo'yicha tezkor rejalar shakllantirish kompetentliklariga ega bo'lishadi [10].

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi va ilmiy tadqiqotlar tahlili.

O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimida, jumladan oliy ta'limda farsayt tadqiqotlar, farsayt metodologiyasi to'g'risida nazariy bilimlar berish va amaliy ko'nikmalar shakllantirish yo'lga qo'yilmagan. Bu oliy ta'lim bitiruvchilarini kelgusidagi mehnat faoliyatlarida davlat, iqtisodiyot tarmoqlari yoki aniq bir korxon, tashkilot yoki kompaniya doirasida rivojlanishning innovatsion va tezkor o'zgaruvchan muhitda strategik rejalarini, yo'l xaritalarini mukammal yaratishlarida qiyinchiliklarga olib kelmoqda. Bo'lajak menejerlar boshqaruv, rejalashtirish, muammolar yechimini tezkor aniqlash va qarorlar qabul qilish kabi kompetentlarga ega bo'lishlari shartligi sababli, farsayt metodlarini bilishlari va uni amaliyotda qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlari zamon talabi hisoblanadi. Lekin, O'zbekistonda oliy ta'limning "Menejment" ta'lim yo'nalishi va magistratura mutaxassisliklari Davlat ta'lim standarti, malaka talablarida bo'lajak menejerlarda "Farsayt kompetentlik"ni shakllantirish talablari kiritilmagan, o'quv rejalariga farsaytga oid fanlar yoki mutaxassislik fanlari o'quv dasturlariga farsaytga oid mavzular kiritilmagan.

Rivojlangan xorijiy davlatlar ta'lim jarayonining tahlili "Menejment" yo'nalishi ta'lim dasturlarida "Farsayt-menejment", "Farsayt texnologiya metodlari", "Farsayt asosida rejalashtirishga zamonaviy yondoshuv", "Farsaytda ssenariyli rejalashtirish", "Farsaytni tashkil etish va boshqarish", "Marketingda farsayt texnologiya", "Farsayt –menejmentda ekspertlik", "Farsayt tadqiqotlar tashkil etish", "Strategik dreyf", "Mutaxassislikda farsayt kompetentlik" va "Yangi bozor farsayti" kabi fanlar kiritilganligi ko'rsatdi.

Semenova L. M. o'z ilmiy ishlarida bo'lajak menejerlarga ushbu fanlarning o'qitilishi ularda farsayt kompetentlik hamda farsayt imidjini shakllanishiga olib kelishini va farsayt imidj kasbiy kompetentlikni oshirishga qaratilgan bashoratlash va loyihalash jarayoni ekanligini ko'rsatib o'tgan.

Farsayt kompetentlikning mazmuni bo'lajak menejerlarda istiqbolni bashoratlash metodlari yordamida o'zining kelajakdagi karyerasini rivojlantirish modelini shakllantirishdan iboratdir. Oliy ta'limda farsayt texnologiyalarni o'rganish yuqori darajadagi potensialga ega istiqbolli texnologiya hisoblanadi. T. V. Konyuxova, A. D. Alekseyev va T. V. Yejovalarning qayd etishicha, ushbu texnologiyani muvaffaqiyatli o'zlashtirgan talabalar o'zining kasbiy va shaxsiy karyerasini uzoq va o'rta muddatli bashoratlash asosida o'z-o'zini tahlil qilish va real bashoratlash qobiliyatlariga ega bo'ladilar hamda o'zining kasbiy rivojlanishini taminlaydilar va shu bilan o'ziga ham jamiyatga ham katta iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy foyda keltiradilar [2].

Hozirgi davrda bunday kompetentga yo'naltirilgan innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish oliy ta'lim muassasalarining mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash sohasidagi strategiyasining bosh maqsadi hisoblanadi.

Xorijiy olimlardan R. W. Lent, L. Mark, J. L. Swanson, M. Schneider va M. L. Savickasning ilmiy tadqiqotlarida farsayt asosida strategik rejalashtirish, konstruksiyalash o'z karyerasini qayta ko'rib chiqish va rivojlantirish hamda yangi muhitga moslashishga tayyorlash, kasbiy xulq-atvor va kasbiy tanlovga oid masalalar keng yoritilgan [7,3].

Farsayt texnologiya uslublarini menejerlar tayyorlash o'quv jaaryoniga tadbiiq etish orqali bo'lajak menejerlarda farsayt kompetentliklarni shakllantirishga oid ilmiy-tadqiqot ishlari nisbatan kam olib borilgan. Xorijiy davlatlarda olib borilgan farsaytdan ta'lim tizimida foydalanishga oid ilmiy-tadqiqot ishlarining ko'pchiligi iqtisodiyotda farsayt strategiyasi hamda texnologiyasi masalalariga bag'ishlangan.

Semenova L. M., Kachan V. Ya. ilmiy ishlarida [11] farsayt kompetentlikni shakllantirish, imidj-farsayt texnologiyasi, o'z-o'zini marketing va monitoring qilish, shaxsiy imidj va brend, farsayt asosida yosh mutaxassislarining o'z yo'l xaritalarini ishlab chiqish masalalariga bag'ishlangan R.Zabojnik, D. Ogilvi, D. Edmiston, T. V. Xrennikov, G. M. Kazakovalarning ilmiy qarashlari atroflicha tahlil qilingan.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimi "Menejment" bakalavr ta'lim yo'nalishi o'quv rejasida mutaxassislik fani sifatida ko'rsatilgan "Menejment", "Innovatsion menejment", "Strategik menejment" fanlarini o'qitishda farsayt texnologiyasidan foydalanish bo'lajak menejerlarda farsayt kompetentlik shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida ilmiy va o'quv-uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, pedagogik tajriba-sinov, matematik-statistik tahlil kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamalar.

O'quv mashg'ulotlarida farsayt texnologiyasidan foydalanish metodikasini ishlab chiqishda tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida farsayt uslublarini o'zlashtirish orqali farsayt kompetentlikni shakllanish darajasi qabul qilindi. Ushbu tanlangan metodologiya empirik ma'lumotlarni to'plashning sifat va soniy metodikalarini kombinatsiyalashga imkoniyat yaratadi. Bu esa tadqiqotda shakllantirilgan muammo, ya'ni mutaxassislik fanlaridan o'quv mashg'ulotlarida farsayt texnologiyasidan foydalanish orqali farsayt kompetentlikni shakllantirish nazariyasi hamda metodikasini asoslash va modelini yaratish imkonini beradi.

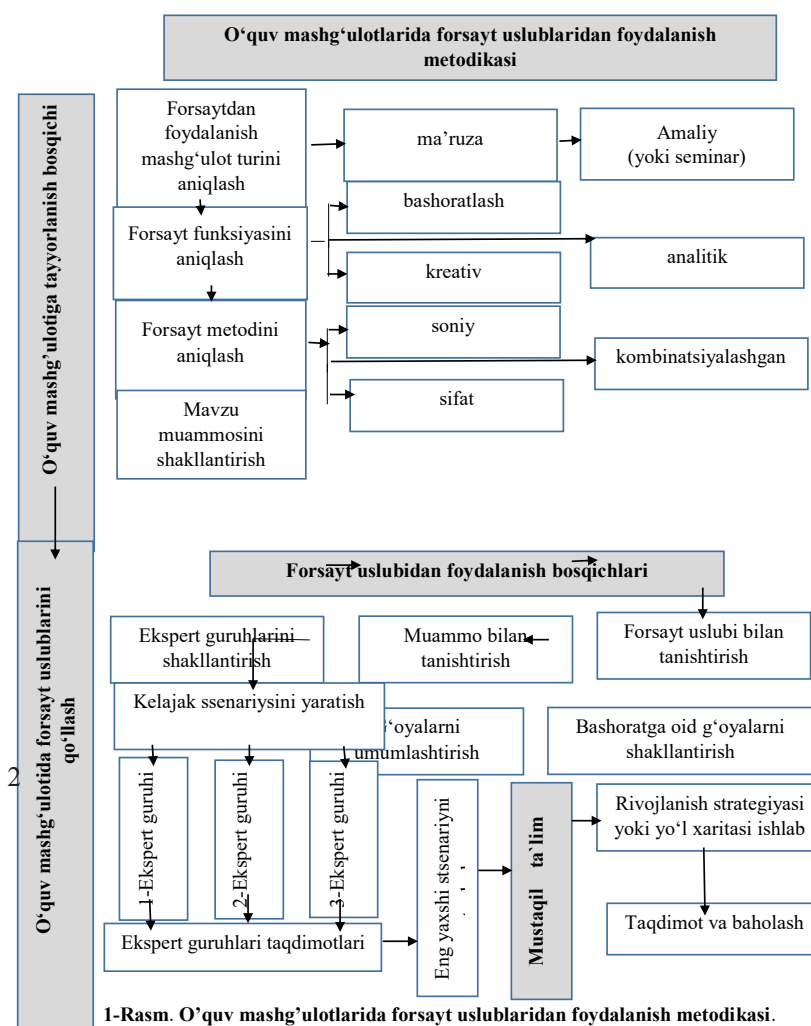
"Menejment" ta'lim yo'nalishida mutaxassislik fanlaridan o'quv mashg'ulotlarida farsayt uslublaridan foydalanishning metodik bosqichlari sxemasi ishlab chiqildi (1-Rasm).

Tavsiya etilayotgan sxemaga ko'ra o'quv mashg'ulotlarida farsayt texnologiyasidan foydalanish bosqichlari quyidagi 3 guruhga bo'linadi: mashg'ulotga tayyorlanish bosqichi; mashg'ulotni o'tish bosqichi; mustaqil ta'lim.

1-bosqich. Mashg'ulotga tayyorlanish bosqichi. Ushbu bosqichda dastlab farsayt uslublaridan foydalanish rejalashtirilgan mashg'ulot turi (ma'ruza, amaliy, seminar) tanlanadi. Keyin farsayt funksiyasi aniqlashtiriladi va ushbu ikki omil asosida tanlangan o'quv mashg'ulotida foydalanish uchun farsayt metodi tanlanadi. Tanlangan farsayt metodiga mos holda mavzu bo'yicha muammo (topshiriq) shakllantiriladi.

2 -bosqich. Mashg'ulotni farsayt uslublaridan foydalangan holda o'tish. O'quv guruhi ikki yoki 3 ta kichik ekspert guruhlariga bo'linadi va mavzu bo'yicha 1-bosqichda belgilangan muammo bilan tanishtiriladi. Keyin foydalanish tavsiya etiladigan farsayt uslubi va undan foydalanish metodikasi to'g'risida ma'lumot beriladi. Ushbu muammo bo'yicha kelajak farsayt uslubidan foydalangan holda bashoratlanadi. Bunda har bir kichik ekspert guruhi muammo bo'yicha o'z kelajak ssenariysini yaratadi va taqdimotini qiladi. Taqdimotdan so'ng eng yaxshi ssenariy tanlab olinadi.

3-bosqich. Mustaqil ta'lim. Tanlab olingan ssenariy bo'yicha mazkur tashkilot, korxonalar yoki kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanish strategik rejasini yoki yo'l xaritasini ishlab chiqish topshirig'i beriladi va taqdimot orqali baholanadi.

1-Rasm. O'quv mashg'ulotlarida foresayt uslublaridan foydalanish metodikasi.

1-Rasm. O'quv mashg'ulotlarida foresayt uslublaridan foydalanish metodikasi.

O'quv mashg'ulotlarida foresayt metodlaridan foydalanish bosqichlari tanlangan foresayt metodiga ham bog'liq. Yuqorida ta'kidlanganidek bir necha metodlardan kompleks foydalanish eng yaxshi natija beradi.

Xulosa va tavsiyalar

1. Hozirgi kunda uzoq muddatli istiqbolni belgilashda foresayt texnologiyalardan AQSh, Yevropa, Osiyo, Lotin Amerikasidagi iqtisodiy rivojlangan bir qancha davlatlarda keng foydalaniladi. Foresayt loyihalar natijalari asosida keng masshtabli Xalqaro tadqiqot dasturlari ishlab chiqilgan.

2. Rivojlangan xorijiy oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashda bitiruvchilarda "Forsayt kompetensiya" shakllantirishga katta e'tibor qaratilgan. Bakalavriat va magistratura o'quv rejalariga "Menejment asoslari", "Forsayt-menejment", "Forsayt texnologiya metodlari", "Forsayt asosida rejalashtirishga zamonaviy yondoshuv", "Forsaytda ssenariyli rejalashtirish", "Forsaytni tashkil etish va boshqarish", "Marketingda foresayt texnologiya", "Forsayt –menejmentda ekspertlik", "Forsayt tadqiqotlar tashkil etish", "Strategik dreyf", "Mutaxassislikda foresayt kompetentlik" va "Yangi bozor foresayti" kabi fanlar kiritilgan.

3. Foresayt texnologiya asosida O'zbekiston iqtisodiy tarmoqlari, jumladan ta'lim sohasida uzoq muddatli strategik rejalar, konsepsiyalar va istiqbolli yo'l xaritalari ishlab chiqish amaliyoti yo'lga qo'yilmagan.

4. Ishlab chiqilgan metodika asosida farsayt texnologiyasidan foydalangan holda mutaxassislik fanlarini, jumladan “Menejment” fanini o’qitish bo’lajak menejerlarda uzoq muddatli bashoratlash, strategik rejalar ishlab chiqish, baholash va nazorat qilish hamda strategiyalarni natijasiga erishish bo’yicha farsayt kompetentlik shakllanishiga olib keladi, tez o’zgaruvchan raqobatbardosh iqtisodiy muhitda boshqaruv kadrlarini (menejrlarni) tezkor moslashuvchan bo’lishini ta’minlaydi.

5. O’zbekiston oliy ta’lim tizimida jahon standartlariga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda barcha ta’lim yo’nalishlarida, ayniqsa menejment, iqtisodiyot, xizmatlar sohasi, logistika kabi yo’nalishlari talabalariga farsayt texnologiya to’g’risida yetarli ma’lumotlar berish, o’quv rejalar tanlov fanlari blokiga farsaytga oid fanlarni kiritish, ushbu fanlarni o’qitish metodikalarini takomillashtirish zamon talabi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Konyukhova T. V., Konyukhova Ye. T., Goncharenko M. V. Formation of career planning competence in the context of representing the image of the future. //Vektory blagopoluchiya: ekonomika i sotsium = Well-Being Vectors: Economy and Society. 2019. №2 (33). P.46–62. DOI: 10.18799/26584956/2019/2(33)/974

2. Lent R. W. Career-life preparedness: Revisiting career planning and adjustment in the new workplace. //The Career Development Quarterly. 2013. № 61: P.2–14. [Электрон манба]: URL:<https://ru.scribd.com/document/446238215/Career-LifePreparedness-Revi>

3. Rakhimov O.D., Rakhimova D.O. Educational quality in the era of globalization. // Проблемы науки. 2021. №4(60), P.36-39. DOI: 10.24411/2413-2101-2021-10101

4. Raximov O.D. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: loyihalar uslubi ta’lim sifatini oshiruvchi texnologiya sifatida. // Qarshi, TATU Qarshi filiali, 2013y., 80b.

5. Rakhimov O.D., Ashurova L. Types of modern lectures in higher education, technology of their design and organization.// Проблемы современной науки и образования. 2020. №42(157), часть -1. С.41-46. DOI: 10.24411/2304-2338-2020-11203

6. O.D. Raximov. Requirements and technology for creating e-learning resources. // Sovremennoe obrazovane (Uzbekistan), 2016. №2. P.45-50

7. Swanson J. L., Schneider M. Minnesota theory of work adjustment. In: Brown S. D., Lent R. W. (eds.). Career development and counseling: Putting theory and research to work. 2nd ed. Hoboken, NJ: Wiley; 2013. p. 29–53.

8. Национальный проект «Образование» (Россия). [Электрон. манба].

URL:<https://edu.gov.ru/national-project>. (Мурожаат этилган сана: 15.02.2022).

9. Рахимов О.Д., Отакулов У.Х., Рахимова Д.О. Образовательный фортсайт качества и результативности самостоятельного образования. //Вестник науки и образования. 2021. № 7 (110). Часть 1. С.69-72

10. Руководство по применению технологического фортсайта для определения будущих потребностей в компетенциях. //Д.Судаков, П.Лукша, О. Стриецка-Ильина и др. Грегг Конн, Кристин Хофман, Лиана Хачатрян; Международное бюро труда. – Женева: МОТ, 2016 г.

11. Семенова Л. М., Качан В. Я. Функции технологии образовательного имидж-фортсайта в моделировании конкурентоспособности выпускников вуза на рынке труда // Образование и наука. 2021. Т. 23, № 9. С. 11–45. DOI: 10.17853/1994-5639-2021-9-11-45